

<https://doi.org/10.52387/1811-5470.2025.4.08>
CZU: 82:37.015/.06:159.954.4+17

LITERATURA: INSTRUMENT EDUCAȚIONAL ÎN CULTIVAREA VALORILOR UMANE

Galina GRĂDINARI,

doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, RM
ORCID ID: 0009-0002-6912-4012
E-mail: gradinarigalina@yahoo.com

Abu Afash HODA,

doctorandă, Școala Doctorală Științe la Educației,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, RM
profesoară de limba arabă, Colegiul Kee Beer Sheva, Israel
ORCID ID: 0009-0000-5597-0942
E-mail: abuoafas@gmail.com

Rezumat. *Articolul de față își propune să reliefeze, pe cât de comprehensiv posibil, rolul esențial pe care literatura îl joacă în formarea și cultivarea valorilor umane, concentrându-se în special pe impactul său în cadrul educației școlare. Într-o eră a globalizării și a pluralismului cultural, educația pentru valori capătă o relevanță fără precedent. Valorile umane, precum - empatia, responsabilitatea, corectitudinea, toleranța și solidaritatea - fundamentează coeziunea socială și dezvoltarea durabilă. Acestea se află în centrul proceselor educaționale atât din punct de vedere teroretic, cât și sub aspect metodologic. Literatura este abordată nu doar ca o formă de artă sau divertisment, ci ca un instrument valoros în modelarea conștiinței morale, în stimularea empatiei, creativității și în dezvoltarea gândirii critice a elevilor. Prin intermediul unei analize interdisciplinare, ce integrează perspective din domenii ca etica, psihologia dezvoltării și pedagogia, articolul oferă o privire de ansamblu asupra fundamentelor teoretice ale valorilor și asupra modului în care acestea pot fi transmise prin intermediul operei literare. Sunt examinate, de asemenea, exemple relevante din literatura universală și română, evidențiind modul în care textele literare pot oferi modele de comportament, pot stimula reflecția asupra binelui și răului, asupra responsabilității individuale și colective și pot încuraja o înțelegere mai profundă a complexității umane. Integrarea literaturii în procesul educațional nu trebuie privită doar ca un demers de transmitere a cunoștințelor, ci ca o formă de educație integrală, ce modelează personalitatea elevului în acord cu principiile etice și culturale ale umanității.*

Cuvintele-cheie: literatura, valori umane, conștiința morală, gândirea critica, educație.

LITERATURE: AN EDUCATIONAL TOOL IN CULTIVATING HUMAN VALUES

Summary. *This article aims to highlight, as comprehensively as possible, the essential role that literature plays in the formation and cultivation of human values, focusing in particular on its impact in school education. In an era of globalization and cultural pluralism, education for values gains unprecedented relevance. Human values, such as - empathy, responsibility, fairness, tolerance and solidarity - underpin social cohesion and sustainable development. They are at the heart of educational processes both from a theoretical and methodological point of view. Literature is approached not only as a form of art or entertainment, but as a valuable tool in shaping moral awareness, in stimulating empathy, creativity and in developing critical thinking in students. Through an interdisciplinary analysis, which integrates perspectives from fields such as ethics, developmental psychology and pedagogy, the article provides an overview of the theoretical foundations of values and how they can be transmitted through literary works. Relevant examples from world and Romanian literature are also examined, highlighting how literary texts can provide models of behavior, stimulate reflection on good and evil, on individual and collective responsibility, and encourage a deeper understanding of human complexity. The integration of literature in the educational process should not be viewed only as an approach to transmitting knowledge, but as a form of integral education, which shapes the student's personality in accordance with the ethical and cultural principles of humanity.*

Keywords: literature, human values, moral conscience, critical thinking, education.

Introducere. Într-o societate aflată într-o continuă schimbare, în care tehnologia, globalizarea și diversitatea culturală modelează tot mai mult viața de zi cu zi, valorile personale și sociale joacă un rol esențial în menținerea echilibrului și a bunăstării. Valorile nu sunt doar preferințe sau gusturi trecătoare, ci reprezintă alegeri conștiente ce reflectă ceea ce considerăm bun, frumos și important, precum iubirea, onestitatea, respectul sau solidaritatea. Ele sunt strâns legate de credințele, atitudinile și sentimentele noastre, influențând modul în care ne raportăm la ceilalți și la lume. Mai mult decât atât, valorile pot fi regăsite în obiecte, activități sau experiențe ce aduc satisfacție și sens. De exemplu, un gest de generozitate, o conversație sinceră sau o activitate creativă pot deveni expresii ale valorilor noastre și surse de bunăstare.

Discuții, conceptualizare, metodologie. În acest articol vom explora rolul și importanța literaturii în dezvoltarea axiologică a tinerei generații, adică în formarea convingerilor și principiilor ce ghidează alegerile și comportamentele personale. Vom analiza cum textele literare pot influența percepția asupra lumii, pot încuraja reflecția asupra propriei identități și pot contribui în construirea unei societăți bazate pe respect, solidaritate și responsabilitate.

Instituțiile de învățământ poartă responsabilitate în ceea ce privește dezvoltarea axiologică a elevilor, însă nu independent, ci în strânsă colaborare cu familia, comunitatea și societatea în ansamblu, care determină paleta valorilor ce vor fi vizate în curriculum astfel încât acestea să se reflecte în situații de zi cu zi printr-o amplă diversitate de activități și interacțiuni. Valorile, fiind extrem de subtile, nu sunt mereu ușor de sesizat și de inclus expres și explicit în curriculum. Cu toate acestea, ele reprezintă prioritatea fiecărui sistem de învățământ și toți factorii implicați în educație își aduc contribuția la dezvoltarea lor pentru a asigura buna funcționare a individului în comunitatea de care aparține și în societate.

Valorile nu se învață exclusiv prin reguli explicite sau lecții de morală, ci și prin mijloace artistice capabile să atingă dimensiuni afective și existențiale. Literatura, în special, se distinge ca instrument formativ, prin capacitatea de a stimula gândirea reflexivă și de a modela conștiința. Martha Nussbaum subliniază că lectura literaturii dezvoltă „capacitatea de a ne imagina viețile altora”, un exercițiu esențial în cultivarea unei etici democratice [9, p.85].

Fundamente teoretice privind valorile. Conceptul de „valoare” este unul multidimensional și a fost abordat de numeroși gânditori. Etimologic, termenul derivă din latinescul *valere*, care înseamnă „a avea forță” sau „a fi valoros”. Charles Morris (1956, p. 5) definește valorile drept „semnificații stabilite în cadrul comportamentului uman”, ce orientează alegerile și deciziile [Apud 5]. Brewster Smith (1969, p. 46) accentuează dimensiunea lor motivațională, definindu-le ca fiind „credințe durabile ce structurează scopurile și prioritățile indivizilor” [Apud. 4]. Termenul „valori” este utilizat în articol pentru a desemna principiile și convingerile fundamentale ce acționează ca repere generale pentru comportament, standarde în funcție de care anumite acțiuni sunt considerate bune sau dezirabile. Iubirea, egalitatea, libertatea, dreptatea, fericirea, siguranța, liniștea sufletească și adevărul reprezintă exemple de valori.

Valorile, în context conceptual multiaspectual, extrem de complex și determinat de o diversitate considerabilă de factori, au reprezentat dintotdeauna un subiect poliform și polisemantic ce generează discuții ample, ambigue, în contradictoriu etc., iar definirea sa exhaustivă nu poate rezulta decât în „muncă/strădania de Sisif”. Cu toate acestea, există o multitudine de definiții și conceptualizări ale lor, ce servesc drept suport pentru participării la procesele educative orientate spre formarea de valori.

Din toate timpurile, valorile au prezentat o preocupare și interes aparte, afându-se la temelie comportamentelor și relaționărilor umane și, respectiv, al modul în care au evoluat diferite comunități. În acest sens, este important să subliniem că valorile au generat multiple teorii în toate domeniile. Astfel, se impune necesitatea de a evidenția că, în perspectivă pedagogică, încă din secolul al XIX-lea, Émile Durkheim sublinia că „educația este acțiunea exercitată de generațiile adulte asupra celor care nu sunt încă pregătite pentru viața socială” (Durkheim, *Educația și sociologia*, 1922) [Apud 6]. În această perspectivă, educația are ca scop nu doar transmiterea de cunoștințe, ci și formarea morală și valorică a individului. În această viziune, literatura școlară servește, indubitabil, nu doar pentru dezvoltarea competențelor lingvistice, ci și pentru transmiterea de valori morale și sociale, oferind exemple de comportament și modele de acțiune etică [5, pp.27-29]. În perspectivă psihologică și a psihologiei dezvoltării, Jean Piaget susține că moralitatea copilului evoluează de la heteronomie, în care regulile sunt respectate ca impuneri externe, spre autonomie mo-

rală, în care acestea sunt interiorizate și acceptate liber. În stadiul heteronom, copilul respectă regulile din teama de pedeapsă, fără a judeca corectitudinea lor, în timp ce în stadiul autonom, comportamentul moral se fundamentează pe înțelegerea principiilor și pe respectul față de ceilalți. După cum notează Piaget, „regula este mai întâi ceva impus din afară, apoi devine un principiu acceptat în mod liber” [Piaget, 1932] [Apud 6]. În context educațional, rolul profesorului este de a sprijini această tranziție, facilitând interiorizarea valorilor și dezvoltarea judecății morale autonome. În continuarea acestei viziuni, Lawrence Kohlberg a elaborat teoria stadiilor dezvoltării morale, arătând că indivizii evoluează de la o moralitate preconvențională (bazată pe pedeapsă și recompensă) la una postconvențională (bazată pe principii universale): „Adevărata maturitate morală începe atunci când individul acționează nu pentru a respecta autoritatea, ci pentru a respecta principiile pe care le consideră juste” [6]. Literatura școlară, prin situațiile etice pe care le ilustrează, poate stimula traseul elevilor spre niveluri superioare de dezvoltare morală [7]; [9]. În filosofia educației, John Dewey accentua rolul experienței ca fundament al formării umane: „Educația nu este pregătire pentru viață; educația este însăși viața” [Dewey, *Democracy and Education*, 1916] [Apud 4]. Prin contactul cu literatura, elevul trăiește „experiențe simulate” ce îi permit să exploreze situații morale și existențiale într-un mediu sigur, dezvoltând astfel empatie și spirit critic [6, p.237; pp.304-306]. Totodată, tradiția umanistă de la Wilhelm von Humboldt, a pus în prim-plan idealul de *Bildung* – [Humboldt, *Theorie der Bildung des Menschen*, 1793] [Apud 6]. Literatura, integrată în educație, servește exact idealului de dezvoltare liberă și armonioasă a individului prin intermediul culturii și al educației cultivând sensibilitatea estetică și conștiința morală [6].

Din punct de vedere sociologic, literatura are rolul de a transmite valori colective și de a susține coeziunea socială. Conform lui Clifford Geertz, cultura este „un sistem de semnificații împărtășite” [4], iar literatura este una dintre formele privilegiate prin care aceste semnificații se perpetuează și se interpretează critic. În educația contemporană, orientată spre interculturalitate, contactul cu texte din literaturi diferite devine un mijloc de cultivare a toleranței și a respectului pentru diversitate. Martha Nussbaum afirmă că literatura are un rol civic major: „Literatura ne face capabili să vedem lumea prin ochii celuiilalt” [9, p. 11-13], subliniind astfel

dimensiunea etică și democratică a formării prin literatură. Max Scheler (1913/1973, p. 92), în cadrul eticii fenomenologice, clasifică valorile în patru categorii: sensibile (plăcere/durere), vitale (sănătate, energie), spirituale (adevăr, frumos, bine) și religioase (sacralitate). El susține că valorile sunt obiective și accesibile printr-o intuiție emoțională specifică [Apud 4]. În opoziție, John Dewey (1939, p. 11) adoptă o perspectivă constructivistă, susținând că valorile sunt produse ale interacțiunii om - mediu și se modifică în funcție de experiență [Apud 6].

Literatura – vehicul al educației valorice. Educația nu se reduce la transmiterea de informații, ci urmărește formarea unei personalități armonioase, capabile să înțeleagă, să interiorizeze și să manifeste valori umane fundamentale. Literatura, prin caracterul ei formativ și prin complexitatea mesajelor pe care le transmite, ocupă un loc privilegiat în acest proces. Ea devine nu doar o disciplină școlară, ci și un instrument de cultivare a empatiei, a responsabilității și a spiritului critic, contribuind la formarea unui cetățean responsabil și sensibil la dimensiunea umană a existenței. Literatura este un mediu privilegiat prin care valorile sunt transmise, testate și interiorizate. Nu doar că reflectă realități morale și sociale, ci le și reinterpretează, oferind cititorului oportunitatea de a participa afectiv și cognitiv în dileme existențiale. Louise Rosenblatt (1978, p. 23) argumentează că sensul unei opere literare nu este fix, ci se construiește în mod activ în interacțiunea cititorului cu textul [Apud 7]. Copiii, conform rezultatelor a numeroase studii, învață despre și deprind valori în sânul familiei, mai întâi de toate, acestea reprezentând fundamentul dezvoltării lor emoționale și a relațiilor sociale [Dunn, 1988; Kuebli, 1994] [Apud 5 p.170]. Apoi, pe măsură ce se extinde cercul lor de comunicare, ei asimilează valori și conștientizează rolul acestora în diverse situații din viață și învață cum să facă uz de acestea.

Impactul educațional al literaturii este susținut de numeroase cercetări în domeniul psihologiei dezvoltării morale. D. Narvaez subliniază că lectura poveștilor morale contribuie semnificativ la formarea empatiei, la dezvoltarea gândirii critice și la consolidarea judecății etice [7, p. 160]. De asemenea, multiple studii realizate în spațiul american au documentat riguros modul în care lectura literaturii cu conținut etic influențează evoluția atitudinilor și comportamentelor prosociale ale copiilor și adolescenților. Motivați de degradarea valorilor morale la nivel global, cercetătorii au investigat dacă interacți-

unea constantă cu opere literare centrate pe virtute, responsabilitate și empatie poate genera o schimbare pozitivă în comportamentul social al tinerilor.

Rezultatele acestor cercetări au depășit adesea așteptările: copiii manifestă o remarcabilă capacitate de a percepe valorile morale implicite și de a înțelege importanța respectării lor pentru o bună relaționare cu ceilalți, chiar și în absența unei explicite didactice detaliate. Studiile indică faptul că simpla imersiune în universul literar – prin contactul cu personaje, dileme morale și situații de viață relevante – determină, în multe cazuri, modificări pozitive ale atitudinilor și comportamentelor elevilor [7, pp. 156–157]. Literatura devine, astfel, un catalizator discret, dar profund, al educației morale, favorizând interiorizarea valorilor prin experiență estetică și reflecție personală. În contexte multiculturale, literatura poate funcționa ca un liant social. Banks (2007, p. 88) susține că expunerea elevilor la texte ce reflectă diversitatea valorică și culturală îi ajută să își dezvolte toleranța și respectul pentru diferențe [Apud 11, p. 17; 56]. Astfel, literatura devine un spațiu de tranzacție estetică și morală. Aceste procese sunt esențiale într-o educație democratică, unde diferența, alteritatea și cooperarea trebuie cultivate din copilărie [9, p.32].

Deci, se poate afirma de bună seamă că literatura reprezintă un instrument esențial în formarea valorilor morale, culturale și sociale, având capacitatea de a modela conștiința individuală și colectivă. Prin intermediul textelor literare, cititorii sunt expuși unor dileme etice, modele comportamentale și perspective diverse asupra existenței și comportamentului omului, iar astfel de situații favorizează dezvoltarea gândirii critice, a empatiei, a unei viziuni aprofundate despre lume.

Literatura pentru copii are o funcție formativă esențială, contribuind semnificativ la dezvoltarea axiologică, emoțională și socială a copiilor. Prin intermediul poveștilor, al personajelor simbolice și al conflictelor morale, copilul este introdus într-un univers valoric unde concepte precum binele, dreptatea, prietenia și curajul sunt trăite afectiv și interiorizate cognitiv [2] ; [8]. *Micul Prinț* de Antoine de Saint-Exupéry constituie o alegorie profundă despre prietenie, responsabilitate și autenticitatea valorilor existențiale. Afirmția „esențialul este invizibil pentru ochi” (Exupéry, 1943/2005, p. 61) sintetizează o lecție de viață ce depășește simpla morală: adevărata valoare umană nu se găsește în aparență, ci în capacitatea de a iubi, de a înțelege și de a res-

pecta. În aceeași ordine de idei, basmele precum *Cenușăreasa*, *Albă ca Zăpada* sau *Scufița Roșie*, conțin valențe educative majore, constituind „matrici simbolice ale dezvoltării morale” [2, p.12]. Ele promovează bunătatea, curajul, empatia și perseverența, oferind modele de comportament ce ajută copilul să interiorizeze valori morale prin identificare și emoție [11]. Prin confruntarea cu dileme morale și prin rezolvarea conflictelor în favoarea binelui, copilul învață, într-un mod afectiv și natural, să distingă între valorile pozitive și cele negative, între egoism și solidaritate, între justiție și nedreptate.

Mai mult ca atât, literatura pentru copii favorizează și facilitează dezvoltarea empatiei, a gândirii critice și a capacității de reflecție morală [1]; [8]; [10]. În acest sens, poveștile copilăriei construiesc o punte între imaginație și moralitate, între joc și învățare, contribuind la formarea unei personalități echilibrate, empatică și conștiente de valorile umane autentice. Liubovi Cibotaru subliniază în analiza sa că lecțiile de literatură au o misiune morală profundă, activând gândirea și sensibilitatea elevilor, ceea ce le permite să interiorizeze valori precum respectul, solidaritatea și responsabilitatea, iar profesorul este acela care trebuie, prin măiestrie și dedicare, să deschidă elevilor ușa către frumos, apoi ei vor avea nevoie permanentă să deschidă noi și noi uși în căutarea frumosului ce se numește viață [3, p.222].

Indubitabil, literatura contemporană și clasică oferă numeroase exemple relevante de formare a valorilor, de la empatia promovată în romanele de ficțiune, până la conștientizarea identității prin literatura istorică. Astfel, literatura nu se limitează la funcția estetică, ci se afirmă ca un agent educațional cu impact durabil asupra dezvoltării valorilor într-un context social dinamic. Un prim exemplu relevant îl constituie literatura română clasică. Poemul „Împărat și proletar” de Mihai Eminescu constituie un exemplu remarcabil de text literar care, prin profunzimea ideatică și structura sa, oferă multiple direcții de reflecție asupra valorilor fundamentale ale existenței umane. În poem M. Eminescu construiește un dialog tensionat între două figuri simbolice: împăratul, reprezentant al puterii și privilegiului, și proletarul, exponent al suferinței și al muncii nevalorificate. În această opoziție se desprind mai multe valori esențiale:

- Justiție socială: poemul evidențiază inechitatea dintre clasele sociale, punând în lumină suferința celor oprimați. Versurile ce descriu viața împăra-

tului în contrast cu cea a proletarului („Trăiește-n desfătare, în lux și în plăceri, / Iar cel ce muncește, trăiește-n dureri”) transmit un mesaj clar despre necesitatea echității și a solidarității sociale ;

- Empatie și conștiință morală: prin prezentarea suferinței proletarului, Eminescu invită cititorul la o înțelegere profundă a condiției umane, cultivând empatia și responsabilitatea față de ceilalți ;
- Căutarea sensului și a adevărului: poemul nu oferă soluții de-a gata, ci deschide un spațiu de reflecție filosofică asupra libertății, destinului și idealurilor, promovând astfel gândirea critică și reflecția personală ca valori educaționale.

Abordată complex, printr-o metodologie pertinentă, poemul poate reprezenta un prilej de formare a conștiinței civice și morale, de înțelegere a complexității sociale și de dezvoltare a unei atitudini reflexive față de lume. În educația contemporană, integrarea unor astfel de texte în procesul didactic contribuie la formarea tinerilor capabili să gândească pe cont propriu, să compare și să pună pe cântar diferitele fațete ale existenței, să simtă solidar și să ia atitudine în mod responsabil.

În același timp, în *Scrisoarea I*, meditația asupra timpului și a condiției umane, cultivă capacitatea elevilor de introspecție și atitudinea reflexivă față de sensul vieții. Poemul poate fi valorificat în cadrul lecțiilor nu doar pentru analiză literară, ci și ca suport pentru formarea valorilor elevilor. Eminescu promovează în acest poem respectul pentru cunoaștere și educație, evidențiind importanța gândirii profunde și a reflecției asupra vieții. De exemplu, versul „Ce e val, ca valul trece” sugerează efemeritatea lucrurilor materiale și nevoia de a căuta sensuri durabile. În partea finală, poetul critică superficialitatea și lipsa de cultură a societății, spunând despre aceia care „scriu ce nu se poate citi” și „vorlesc ce nu se înțelege”, ceea ce poate fi folosit în clasă pentru a discuta despre valoarea autentică a educației și despre responsabilitatea intelectuală. Elevii pot învăța din acest poem să aprecieze lectura, să gândească critic și să își formeze o atitudine responsabilă față de cunoaștere și față de lumea în care trăiesc.

Opera lui Ion Creangă, în mod aparte *Amintiri din copilărie*, reprezintă un reper esențial în literatura română în perspectiva dezvoltării valorice a elevilor. Prin evocarea unei copilării trăite într-un cadru rural autentic, Creangă transmite valori precum respectul pentru familie, atașamentul față de comuni-

tate, bucuria simplității, sinceritatea, responsabilitatea și importanța tradiției. Relația dintre Nică și părinții săi, în special cu mama, reflectă o educație bazată pe afecțiune și fermitate morală. În episodul cu cireșele furate, mama îl pedepsește pe Nică, iar acesta își amintește: „Atunci mama, cu o nuiă de alun, îmi dete o educație părintească, de mi-a mers vestea.” Acest moment poate fi valorificat didactic pentru a discuta despre consecințele comportamentului necinstit și despre rolul familiei în formarea caracterului. Pe lângă cele enunțate, I. Creangă subliniază importanța muncii și a responsabilității, chiar din copilărie. În scena în care Nică este trimis să supravegheze oile la păscut, se accentuează ideea că fiecare membru al comunității are un rol bine definit, iar îndeplinirea acestuia cu responsabilitate contribuie la echilibrul social. Umorul și sinceritatea cu care sunt relatate întâmplările contribuie la apropierea textului, facilitând identificarea cu personajul și înțelegerea valorilor transmise. Prin intermediul acestor texte, elevii pot înțelege cât de strânsă este legătura dintre identitate, cultură și valorile fundamentale ale umanității.

Astfel, literatura română oferă numeroase repere solide pentru formarea și dezvoltarea valorilor elevilor. Literatura universală completează acest demers prin opere ce abordează teme fundamentale, într-un registru cultural divers. Lectura textelor clasice din patrimoniul literar universal permite elevilor să exploreze valori precum compasiunea, dreptatea, libertatea, curajul și solidaritatea, într-un context mai larg, favorizând dezvoltarea unei conștiințe morale și civice deschise către alteritate. Spre exemplu, în romanul *Mizerabilii* de Victor Hugo, elevii descoperă ce este adevărata compasiune și puterea iertării, întruchipate de personajul Jean Valjean. Fost condamnat, Jean Valjean, își reconstruiește viața prin bunătate și sacrificiu și devine un model de umanitate. Tema iertării ca formă de eliberare a conștiinței poate fi abordată didactic pentru a accentua rolul credinței și al încrederii acordate aproapelui, precum și capacitatea omului de a se schimba atunci când este tratat cu blândețe. Astfel de opere pot fi integrate în activități educaționale ce urmăresc nu doar dezvoltarea competențelor de lectură, ci și formarea unei gândiri etice, a empatiei și a responsabilității sociale. Literatura universală devine, în acest sens, un spațiu de întâlnire între culturi, idei și valori, contribuind la educația integrală a elevilor și la consolidarea unei perspective umaniste asupra lumii.

Exemple puternice și convingătoare se regăsesc în piesele lui William Shakespeare, precum *Hamlet* sau *Regele Lear*, ce provoacă reflecții profunde asupra valorilor morale fundamentale. În *Hamlet*, conflictul interior al protagonistului este generat de căutarea adevărului și de lupta cu propria conștiință. Celebrul monolog „To be or not to be” devine o meditație asupra responsabilității față de sine și față de ceilalți, iar relația cu tatăl său decedat și cu mama sa evidențiază tensiunea dintre loialitate, durere și dreptate. Elevii pot fi încurajați să reflecteze asupra dilemelor morale și asupra modului în care alegerile personale influențează destinul individual și colectiv. În *Regele Lear*, Shakespeare explorează tema loialității și a adevărului prin relațiile dintre rege și fiicele sale. Cordelia, personajul care refuză lingușirea și alege sinceritatea, devine un model de integritate morală, în contrast cu surorile sale, care manipulează și trădează. Declinul regelui Lear, cauzat de incapacitatea sa de a discerne adevărul și de a aprecia loialitatea autentică, oferă un cadru ideal pentru discuții despre responsabilitatea liderului, despre consecințele deciziilor impulsive și despre importanța valorilor în menținerea echilibrului familial și social. Exemplele literare sunt esențiale pentru înțelegerea aplicată a valorilor. În *Hamlet* reflecția asupra naturii umane este centrală: „What a piece of work is man! How noble in reason! [...] How like a god!” [Shakespeare, 1603/2003, p. 97]. Această contemplare poetică exprimă admirația pentru potențialul uman și afirmă valori precum demnitatea, rațiunea și responsabilitatea. În *As You Like It*, același autor tratează teme precum iubirea, generozitatea și transformarea interioară. Piese sale funcționează ca veritabile ateliere de explorare morală, unde personajele sunt confruntate cu alegeri etice complexe, construind un spațiu narativ în care personajele sunt provocate să reflecteze asupra propriei condiții și asupra valorilor ce le ghidează alegerile. Piesa reprezintă un veritabil atelier de explorare morală, în care etica personală se confruntă cu provocările sociale și afective. Tema iubirii este tratată nu doar ca pasiune romantică, ci ca forță transformatoare. Relația dintre Rosalind și Orlando ilustrează o iubire matură, bazată pe cunoaștere reciprocă și pe jocul sincerității. Generozitatea și iertarea sunt, de asemenea, valori centrale în piesă, ilustrate prin comportamentul ducelui Senior, care, în ciuda exilului, păstrează o atitudine demnă și împăciuitoare: „Here feel we not the penalty of Adam” (Actul II, Scena 1).

Integrarea valorilor în lecțiile de literatură trebuie să fie deliberată și reflexivă. Printre metodele eficiente se numără:

- Lectura ghidată, cu întrebări deschise ce stimulează reflecția etică (Freire, 1970, p. 72) [Apud 10];
- Jocurile de rol și dramatizările, ce favorizează asumarea de perspective multiple;
- Proiecte creative – desene, jurnale valorice, colaje tematice;
- Evaluarea formativă bazată pe portofolii, autoevaluare și reflecție scrisă.

Este esențial ca profesorii să fie pregătiți să faciliteze discuții morale și să creeze un climat deschis în clasă, în care fiecare copil să poată explora în siguranță sensul valorilor.

Concluzii. Literatura, integrată în procesul educațional, devine un catalizator al dezvoltării personale și morale. Ea îi ajută pe tineri să-și formeze nu doar competențe lingvistice și culturale, ci, mai ales, valori umane precum empatia, solidaritatea, responsabilitatea, respectul și spiritul critic – valori esențiale pentru o societate democratică și echilibrată.

Fără pic de îndoială putem afirma că literatura se dovedește a fi un instrument educațional de o valoare inestimabilă, ce mediază între dimensiunea estetică și cea morală a formării umane. Prin intermediul textelor literare, elevii nu doar învață să aprecieze frumosul artistic, ci sunt provocați să reflecteze asupra propriei condiții, asupra relației cu ceilalți și asupra valorilor ce le determină și structurează existența socială în ansamblu. Exemplele analizate din literatura română și universală, evidențiază faptul că literatura stimulează gândirea critică, empatia și conștiința morală, contribuind la formarea unui spirit reflexiv și responsabil.

Astfel, integrarea literaturii în procesul educațional nu trebuie privită doar ca un demers de transmitere a cunoștințelor, ci ca o formă de educație integrală, ce modelează personalitatea elevului în acord cu principiile etice și culturale ale umanității. Prin lectură și interpretarea operelor literare, școala devine un spațiu de dialog interior și social, în care elevii învață să distingă între bine și rău, între aparență și esență, între egoism și solidaritate. În acest sens, literatura își reafirmă rolul său formativ, oferind tinerilor nu doar repere culturale, ci și resurse morale necesare pentru a construi o societate empatică, echilibrată și profund umană.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. ANDREI M. *Introducere în literatura pentru copii*. București: Tiparg. 2010, 200p. ISBN 9789737354914.
2. BETTELHEIM B. *The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales*. New York: Knopf. 1976, 328p. ISBN 0394497716.
3. CIBOTARU L. Promovarea valorilor prin intermediul lecțiilor de literatură. In: *Educația în spiritul valorilor naționale și universale din perspectiva dialogului pedagogic*, Ed. 2, 27-28 martie 2020, Chișinău: SRL „Garomont Studio”, 2020, Ediția 2, pp. 216-222. ISBN 978-9975-3452-6-2.
4. HALSTEAD J. M, TAYLOR M. J. Learning and Teaching about Values: a review of recent research. In: *Cambridge Journal of Education*, Vol. 30, No. 2, 2000, pp.170-205. ISSN 1469-3577.
5. HAYDON G. *Teaching About Values: a new approach*. London: Cassell. 1997. 177p. ISBN 0304335606.
6. KOHLBERG L. *Essays on Moral Development: Vol. I. The Philosophy of Moral Development*. San Francisco: Harper & Row, 1981. 488p. ISBN: 06064 760-4.
7. NARVAEZ D. *Does Reading Moral Stories Build Character?* In: *Educational Psychology Review*, Vol. 14, No. 2, 2002, pp. 155-171. ISSN 1040-726X.
8. NIKOLAJEVA M. *Reading for Learning: Cognitive Approaches to Children's Literature*. Amsterdam: John Benjamins. 2014, 247p. ISBN 978-9027201577.
9. NUSSBAUM M. C. (1997). *Cultivating Humanity: A Classical Defense of Reform in Liberal Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 301p. ISBN 9780674179493.
10. PANEV V. Theoretical basis and models for developing students' values in primary education, *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 2020, 8(1), pp. 81-91. <https://doi.org/10.5937/IJCRSEE2001081P>
11. ZIPES J. *The Irresistible Fairy Tale: The Cultural and Social History of a Genre*. Princeton: Princeton University Press. 2012, 256p. ISBN 9780691153384.